

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i
Linköpings stift 2005

NORMLÖSA KYRKA

Normlösa socken
Mjölby kommun
Linköpings stift
Östergötlands län

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

NORMLÖSA KYRKA

Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift
Delrapport juni 2005

Innehåll

Inledning.....	3
Bakgrund.....	3
Syfte.....	3
Kulturminneslagen.....	3
Kulturhistorisk bedömning.....	3
Inventeringens uppläggning och rapport.....	4
NORMLÖSA KYRKA.....	5
BESKRIVNING OCH HISTORIK.....	5
<i>Socknen</i>	5
<i>Kyrkomiljön</i>	6
<i>Kyrkogården</i>	6
<i>Kyrkobyggnaden</i>	6
Exteriör beskrivning.....	9
Interiör beskrivning.....	9
KULTURHISTORISK BEDÖMNING.....	12
<i>Kyrkogården</i>	12
<i>Kyrkobyggnaden</i>	13
ÖVRIGT.....	14
Aktuella skyddsformer.....	14
Övriga inventeringar.....	14
Källor.....	14
Kartor.....	14
HÄNDELSELISTA.....	15

Inledning

Bakgrund

Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapsunderlaget för våra kyrkobyggnader och kyrkomiljöer genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering. På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen inom stiftets del av Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnader som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkans kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkan/kapellet och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrko/kapellbyggnaden samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkobyggnader/kapell och kyrkomiljöer i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar av kyrkobyggnaden.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl den enskilda kyrkobyggnadens värden som kyrkomiljöns i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra kyrkobyggnader i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkobyggnaden, en beskrivning av exteriör och interiör, fotografier och en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkobyggnadens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i denna rapport. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, vilket är ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet, fotografering och rapportsammanställningen har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek vid Östergötlands läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

NORMLÖSA KYRKA

Normlösa 7:1, Normlösa socken, Mjölby kommun, Vifolka härad, Östergötlands län och landskap, Linköpings Stift.

Normlösa är en medeltida socken. En kyrka i kalksten uppfördes under äldre medeltid, troligen 1100- talet eller tidigt 1200-tal. Till kyrkan hörde ett torn i väster, som byggdes på under 1600-talet. 1766-67 uppfördes den nuvarande kyrkan med bibehållande av det äldre tornet och delar av södra fasaden. Troligen är även vapenhuset kvar från den äldre kyrkan. Den nya kyrkan byggdes i tidig gustaviansk stil som salkyrka med långhus och rakslutet kor i samma bredd. Tornet är slätputsat, men fasaderna i övrigt är spritputsade med slätputsade omfattningar och avfärgade i brutet vitt. Samtliga tak, inklusive den klockformade huvan från 1784, är spåntäckta. Fönstren är smala och stickbågiga med grönmålade träbågar. Huvudingång är genom vapenhuset i söder. Det finns även en kordörr i söder. Interiören präglas av det panelklädda tunnvalvet och den ålderdomliga inredningen. Senmedeltida kalkmålningar är framtagna vid orgelläktaren och i tornets bottenvåning, som är inredd som sakristia.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Socknen

Redan år 1178 nämns en gård i Normlösa och bl a 1363 nämns Normalösa som egen socken. Linköpingsbiskopen ägde flera gårdar i socknen. Ca 400 m norr om kyrkan ligger den s k biskop Brasks källare. Det är en medeltida källare, troligen uppförd under biskop Lars tid på 1200-talet d v s mycket tidigare än biskop Hans Brasks tid. Socknen hör till östgötsläppen och jordbruk har varit huvudnäringen. Största delen av åkermarken brukas fortfarande, men

många arbetar nu inom andra näringar. Genom socknen rinner Svartån, som delvis utgör sockengräns. Utmed t ex Svartån är terrängen kuperad, men öppen. Skogsområden finns framför allt i socknens norra delar. Tidigare gick järnvägssträckningen Skänninge – Bränninge – Linköping genom socknen. Bebyggelsen består av jordbruksbebyggelse i form av byar och utskiftade gårdar, t ex Skonberga och Torpa, ensamgårdar, torpbebyggelse och ett område med äldre och sentida villor söder om kyrkan.

Kyrkomiljön

Kyrkan ligger på en nord/sydlig åssträckning intill en vägkorsning. Norrut går vägen till bl a Skeppsås och österut till bl a Västerlösa. Söderut utmed vägen ligger villabebyggelse och lönebostället. Väster om kyrkan, lägre i terrängen, ligger skolhuset från 1924. Byggnaden ritades av arkitekt Sven Torgersruud, som ritat många byggnader, framför allt på landsbygden, och är uppförd i två våningar med slätputsade fasader avfärgade i en gul ton och valmat sadeltak. Det finns även en äldre skolbyggnad från 1875, som förutom skollokaler innehållit lärarbostäder. Norr om kyrkan ligger några sentida parhus. Öster om kyrkogården ligger en byggnad med vitputsade fasader och tegeltäckt sadeltak. Den byggdes 1775 av klockaren Peter Palmgren. Han skänkte den sedan till församlingen som klockarbostad. Sedan 1954 är den församlingshem. Här finns även den hitflyttade lilla stugan ”Smällen”. De är omgivna av en park med höga lövträd. Öster om parken och bebyggelsen breder åkermarken ut sig. Prästgården ligger ca 400 m norr om kyrkan, utanför själva kyrkomiljön.

Kyrkogården

Kyrkogården omges av en kallmurad halvmur, d v s yttermantel av sten med motfyllning på kyrkogårdssidan. Huvudingången från söder utgörs av en enkel grind i smidesjärn. I öster finns en av Östergötlands få bevarade stigluckor. Den är medeltida, murad och putsad och har en hög port av tjärat trä. I norr finns en kopia av stigluckan från 1944 med en grind. I kyrkogårdens sydöstra hörn står en medeltida tiondebod. Den är byggd i gråsten, putsad och avfärgad i brutet vitt. I det västra gavelröstet finns en blindering i form av ett kors med runda ändplattor och delvis synligt tegel. Under korset finns en liten öppning. Det branta sadeltaket är täckt med taktegel. I den djupa rundbågiga portalen sitter en medeltida dörr med dekorativt järnsmide. Den lär ha suttit i den medeltida kyrkans korportal. Invändigt finns en murklack en dryg meter upp på delar av väggarna och ett enkelt bjälklag skapar ett vindsutrymme. Tiondeboden används idag som förråd. I den höga trädkransen ingår bl a lindar och lönnar. Tillsammans med de höga lövträden i parken öster om kyrkogården ger de miljön en lummig karaktär. Genom tiondeboden och stigluckorna får kyrkogården en ålderdomlig prägel. Bland enskilda gravvårdar kan nämnas ett stort antal bevarade kalkstensvårdar från 1800-talet, flera av dem från en tidig del av århundradet. De flesta av dessa är liggande hällar, som finns i utkanterna av den norra halvan av kyrkogården. Tre stycken står också strax utanför vapenhuset. Kyrkogården innehåller också ett stort antal stenramsgravar med krattat grus. Ett par större familjegravar finns. Generellt gäller att de äldre gravvårdarna är placerade längs med kyrkogårdens kanter och de yngre placerade närmare kyrkogårdens mittparti.

Kyrkobyggnaden

Det saknas en närmare datering av när den medeltida kyrkan uppfördes i Normlösa. Troligen är den byggd under 1100-talet eller tidigt 1200-tal. Den kan ha föregåtts av en träkyrka. I vapenhuset förvaras nämligen fragment av tidigkristna gravmonument, s k Eskilstunakistor. De brukar förknippas med de tidiga kyrkor, som byggdes i trä. Inga spår av en sådan kyrka har dock hittats i Normlösa. Stenkyrkan uppfördes i kalksten, men det är inte känt hur planlösningen såg ut. Vid en arkeologisk undersökning hittade man delar av långhusmurarna, men det gick inte att avgöra korets utseende. Senare under medeltiden byggdes ett torn vars

södra fasad ligger i liv med kyrkans sydvägg men norra tornväggen är något indragen. Den medeltida sockeln syns under delar av nuvarande kyrkans sydfasad i dag, men inte under tornet. Tornets bottenvåning var länge del av kyrkorummet, men används idag som sakristia och tornets övriga delar har byggts till och om vid olika tillfällen. Kyrkorummet var välvt och den igensatta valvöppningen mellan tornet och långhuset kan anas i putsen. Man har även hittat formtegel, som tyder på att kyrkan haft slagna valv. Flera medeltida inventarier är bevarade, bl a en dopfunt och triumfkrucifix. Båda är från 1200-talet och det tyder på att kyrkan då var väl etablerad. Dopfunten tillhör en relativt stor grupp av oornrade funtar från mitten av 1200-talet. Den är huggen i sandsten. Under 1400- eller 1500-talet försågs kyrkan med kalkmålningar. Endast delar av detta måleri är bevarat och framtaget under 1900-talet. Det visar på ett måleri med figurrika scener. Under 1600-talet tillkom ytterligare inventarier så som predikstol, orgel och dopfunt. Predikstolen skänktes av änkeprostinnan Anna Grubb,

som var gift med tre kyrkoherdar. Det är inte känt vem som tillverkat predikstolen. I Normlösa finns även en av landets äldsta predikstolar. Den är av pulpetmodell och restaurerades på 1940-talet. I dag står den med andra föremål i en liten museidel under orgelläktaren.

Dopfunten i trä är troligen tillverkad av bildhuggaren Henrik Werner och den har årtalet 1663 målat på cuppan. Funten är av en säregen modell och visar en gestalt som bär upp cuppan. Denna typ av funt finns dock även i andra kyrkor, bl a i Nykil. Henrik Werner ingick i vad som ibland kallas ”den Wernerska verkstaden” i Östra Tollstad socken. Verksamma var Henriks far Johan d ä, brodern Johan d y och svågern Petter och Erik Bengtsson Holm. De två förstnämnda arbetade åt greve Per Brahe d y på Visingsö och var troligen verksamma inom ett större område än de tre övriga.

Avskrivna sockenhandlingar kan ge en idé om hur kyrkan såg ut under 1600-talet och åren innan om- och nybyggnaden 1766-67. På en arealavmätningsskarta från 1691 finns kyrkan utritad. Det kan vara en allmän kyrksymbol, men den är rätt detaljerad. Visar den kyrkan i Normlösa hade den ett lågt och kraftigt torn, som avslutades med en smal spira. Koret hade en rak östvägg. Inget vapenhus är inritat. 1633 byggdes tornet. Enligt vissa uppgifter byggdes tornet nytt, men det stämmer inte med de äldre målningarna i tornets bottenvåning. Det är mer troligt att tornet byggdes på, något som även skedde senare under 1600-talet. I sockenhandlingarna finns en anteckning år 1639 om en altarduk på Mariaaltaret. Det innebär att man hade kvar det s k Mariaaltaret, som fanns i så gott som alla kyrkor under medeltiden. 1654 byggdes en läktare och 1713 skars läktaren av över gången, då den skymde västfönstret. Troligen rör det sig om en västläktare som satt framför valvet till tornets bottenvåning. Det fanns fler läktare, bl a en på södra sidan. Det förekom att man byggde fler än en läktare i kyrkorna under 1600- och 1700-talen. Det var ett sätt att kunna bereda plats för den ökande befolkningen. Predikstolen satt på södra väggen.

I Enskilt arkiv nr 316, Östergötlands länsmuseum, finns en grundritning till Normlösa kyrka från 1763 med angivande av mått och de olika delarnas funktion. Det finns även brev om kyrkans ombyggnad till biskopen och konsistoriet från Lars Magnus Ekman i Veta och Lars Linzander i Normlösa. Ritningen visar ett långhus med samma bredd som tornet, vapenhus i söder och ett kor, som är något indraget i söder. En sakristia ligger norr om koret och en bred korsarm är ritad norr om långhuset. Mellan korsarmen och sakristian är det ett smalt

mellanrum. Ingångar finns via vapenhuset och en korportal i söder. Ett bänkkvarter på norra sidan för kvinnorna och två kortare bänkkvarter för männen på södra sidan. På båda sidor går bänkarna ända fram till tornets västvägg. Predikstolen med trappa är markerad i långhusets sydöstra hörn. I ett av breven står att det är tänkt att man ska 1. underbryta och utslå mest hela gamla stenkyrkan, dess fasta (?) valv, pelare, tak och rapping, jämväl den gamla sakristian och 2. uppbygga på ny grund en stenkyrka, i så måtto att långhuset på norra sidan utflyttas efter planen, 5½ aln vid pass, östra gaveln 3½. På södra sidan är grundvalen lagd tätt intill foten av kyrkomuren, så att icke mera där finns, än som gamla muren är tjock, som lär vara 1½ aln vid pass. 3. att täcka och inreda hela kyrkan till 40 alnars längd och 18 alnars bredd; och 4. att av grund bygga en ny sakristia. Av brevet framgår även att många tyckte att dessa planer blev för dyra och att man istället skulle bygga en ny kyrka på norra sidan efter första planen. Man har tydligen kontaktat mästare Anders Hansson (troligen klockaren i Kärna, som arbetade mycket med kyrkbyggen vid den här tiden, bl a Älvestad kyrka) för arbetet, men det var inte säkert att han ville åta sig det. Som alternativ nämns korpralen Petter Broman i Veta socken. I ett annat brev nämns att det finns två oformliga läktare i den gamla kyrkan, vilka man hoppas kunna ta bort. Man hoppades även att de gamla valven och takresningen skulle bli oskadade vid ombyggnaden. En utbyggnad åt norr var den enda möjliga då tornet står i väster och på den södra och östra sidan är ättehagarna ”handtnära” intill kyrkan. Det är till detta brev som planritningen hör. Svårigheten är att avgöra vad på ritningen som avbildar gällande förhållanden. Detta gäller t ex sakristian; är det den befintliga sakristian eller en planerad. Uppgifter i sockenhandlingarna från början av 1700-talet nämner åtgärder på sakristians tak och det visar att det fanns en separat sakristia innan ombyggnaden.

Resultatet blev att kyrkans väggar revs ner, utom tornet och delar av sydväggen och mellan 1766 och 1767 uppfördes den nya kyrkan. Bänkinredningen kan delvis ha övertagits från gamla kyrkan. Läktare byggdes och troligen använde man delar av någon av den äldre kyrkans läktare. Man köpte en orgel från Ledberg och den sattes upp av orgelnisten Peter Palmgren, antagligen samme man som byggde och skänkte klockarebostaden till församlingen. 1784 förhöjdes tornet ytterligare och fick sin klockformade huv. Troligen hängdes klockorna in i tornet från klockstapeln. Det medeltida altarskåpet pryddes altaret fram till 1842, då den nuvarande altartavlan tillkom. Den är målad av Gustav Lindblom som en kopia av altartavlan i Kalmar domkyrka. 1854 skaffade man en ny orgel från Sven Nordström i Småland, en av två orgelbyggarebröder med stor verksamhet.

År 1908-09 genomfördes en stor renovering, som man senare fick en hel del kritik för. Kordörren förstörades genom att man högg upp en större öppning i murverket, tunnvalvet fick ny brädfodring och koret förstörades mot väster. 1600-talsbänkarna revs ut och ersattes med bänkar i nygotisk stil. De gamla bänkarna användes delvis till omläggning av golvet i koret. De gamla fönstren ersattes. Tornet hade skadats av åsknedslag och försågs med järnkrampor. 1926 återställdes korportalen vid en mindre restaurering som leddes av arkitekt Erik Fant Mellan 1942 och 1943 gjordes den senaste stora restaureringen då det äldre kalkstengolvet med infällda gravstenar togs fram och kyrkan målades om invändigt. Den nuvarande bänkinredningen tillkom, då man återanvände de få bänkdörrar som fanns kvar från 1600-talets inredning och nytillverkade övriga dörrar. Predikstolen restaurerades och läktarkolonnerna, som varit inbyggda under en period, återställdes och fick den nutida färgsättningen efter äldre förebild. Bland andra åtgärder var att ta bort den vita färg som den medeltida dörren varit målad med och sätt in antikglas i fönstren, som dessutom försågs med innanfönster. Man tog även fram det medeltida fönstret vid orgelläktaren. På 1960-talet togs dessutom de medeltida kalkmålningarna i sakristian fram.

Exteriör beskrivning

Kyrkan är uppförd i gråsten med kalksten i delar av tornet och långhuset. Planlösningen är ett rektangulärt långhus med rakslutet kor av samma bredd, vapenhus i söder och torn i väster. Exteriören har en tidig gustaviansk karaktär med dominant takfall. Största delen av långhusets sockel är spritputsad. På delar av södra fasaden finns den medeltida skråkantade sockeln av kalksten bevarad. Tornet är slätputsat. Kyrkans fasader i övrigt är spritputsade med slätputsade omfattningar, hörn och band under takfoten, allt avfärgat i brutet vitt. På tornets nordsida sparades en ruta med det medeltida kalkstensmurverket vid fasadrenoveringen i början av 1900-talet. Långhusets valmade sadeltak, vapenhusets sadeltak och tornets klockformade huv med spetsformad avslutning är samtliga täckta med tjärat stavspån. På vapenhuset är spånen lagda i rombformat mönster. Långhuset har en enkel takfot av trä. De stickbågiga fönstren är smala med grönmålade träbågar indelade i tio delar och antikglas. I koret är det enbart två fönster på östväggen. Solbänkar av falsad järnplåt. I väster finns ett fönster till orgelläktaren med solbänk av kalksten. Det är en träbåge med blyspröjs och tonat glas och ger ett ålderdomligt intryck. Tornet är förskjutet åt söder och har olika typer av fönster och öppningar. I väster finns ett stickbågigt fönster, som hör till sakristian. Det har grova träbågar och solbänk av kalksten. Tre små rundbågiga öppningar sitter i olika höjd. Högre upp på tornet i öster finns ett fönster med grå träbågar och solbänk av kalksten samt lucka på insidan. Tornluckorna är stickbågiga och klädda med panel i fiskbensmönster. Öppningarna är markerade med en rusticerad omfattning. Kyrkans huvudingång är genom vapenhuset i söder. Portalen är svagt stickbågig med avtrappad profil av överputsat tegel. Porten har liggande profilerad panel, som bildar två kvadrater. Den är av samma modell som insidan på dörren mellan vapenhus och långhus. Över porten finns en lucka till vapenhusvinden. Den stickbågiga luckan har fiskbensmönstrad panel. Ytterligare en ingång finns via korportalen i söder. Porten är troligen från 1700-talet, stickbågig med diagonalt liggande panel. I putsen runt portalen syns spår av den utvidgning som gjordes 1908 men senare sattes igen.

Interiör beskrivning

Långhuset är rektangulärt och övergår direkt i koret. Golv av kalkstensplattor, äldre plattor under orgelläktaren i väster och mer sentida plattor i mittgången. I bänkkvarteren ligger ett skurgolv av gamla återanvända brädor. Vid västra ingången syns en äldre avfasad sockeldel. Långhusets väggar är slätputsade och avfärgade i brutet vitt. Taket är ett tunnvalv klätt med smal pärlspontad träpanel, vitmålad. Panelen ligger an direkt mot den profilerade taklisten, vars övre del p g a detta inte framträder ordentligt. I kyrkan finns några rester av det

medeltida kalkmåleriet. På södra sidan finns fragment av en mörk kalkmålning; pelare, draperimålning e dyl. Närmare orgelläktaren finns mer tydliga rester av kalkmåleri invid ett medeltida fönster, som sitter ovanför orgelläktaren. Motivet föreställer Lyckans hjul och målades under 1400-talet eller början av 1500-talet. På västväggen, intill orgeln, finns ett framtaget fragment av ytterligare en målning. Innanfönster från 1942-43, indelade i tio delar med blyspröjsat, färgat antikglas. Högt upp vid orgelläktaren sitter det tidigare nämnda lilla, smala medeltida fönstret, blyspröjsat. Längre i öster på sydväggen, finns en liknande öppning markerad genom en rits i putsen. Till vapenhuset leder en dörr som är klädd med panel mot kyrkorummet. Den brunmålade panelen bildar två kvadrater och är av samma utförande som ytterporten. Dörren till sakristian är järnklädd och kan ha hört till gamla sakristian. Sluten bänkinredning i två kvarter, öppen mot sidogångarna. Bänkluckorna är av renässanskaraktär, några äldre och andra nygjorda i samma stil. De är numrerade och börjar i öster med nr 5 resp 6. De tidigare numren hör till korbänkarna. I mitten av bänkluckan finns en målad blomma. Luckorna är målade i en grågrön kulör och gångjärnen är svartmålade. Bänkarna är rödbruna. Läktarbarriären har ett vinklat, framspringande mittparti. Spegel med renässanskaraktär med bl a räfflade lisener. Kraftig marmorering i svagt rött och grönt. Läktaren bärs upp av sex svarvade kolonner, marmoreringsmålade i grönt och blått. I mönstret på några kolonner "gömmar" sig ansikten. En inbyggd trappa, troligen ursprunglig, leder upp till läktaren i söder. Under läktaren är en liten museidel med äldre föremål anordnad. Läktargolvet består av breda brädor. I norr är det gradänger med heltäckningsmatta, stolar och öppna bänkar. Söder om orgeln leder en trappa upp till torningången, som ligger högre än själva läktaren. Ålderdomliga beslag på läktarbröstningens mittparti. Läktaren är troligen ursprunglig och delar av den kan ha funnits i den gamla kyrkan. Orgeln från 1854 av Sven Nordström i Småland har marmorerad fasad i gröna toner med förgylld dekor.

själva läktaren. Ålderdomliga beslag på läktarbröstningens mittparti. Läktaren är troligen ursprunglig och delar av den kan ha funnits i den gamla kyrkan. Orgeln från 1854 av Sven Nordström i Småland har marmorerad fasad i gröna toner med förgylld dekor.

Koret ligger i samma nivå som långhuset. Golvet består av sentida kalkstensplattor och några gravhällar, även medeltida. I korbänkarna är det både äldre och yngre kalksten. Taket är den valmade avslutningen på långhustaket. Väggarna är som långhuset i övrigt. I norra väggen finns en välvd, igensatt öppning. Ett äldre fotografi i läns museets arkiv visar att ett av de stora epitafierna tidigare suttit inmurat på platsen. Eventuellt beror nischen på detta. Epitafiet har idag en annan placering på väggen. Tre textrika epitafier av sten är uppsatta på väggarna. Det finns enbart två fönster på östväggen och de är lika långhusets fönster. Korportal i söder med en stickbågig dörr klädd med profilerad panel lagd i stjärnmönster. Dörren är brunmålad och troligen ursprunglig. Dörren sitter mitt emot nischen i norra väggen. Kyrkans altare är murat och har en marmoreringsmålade skiva. Altaruppsats med kannelerade, förgyllda joniska pilastrar som bär upp en gavelfronton med stråltriangel. Pilastrarnas baser är svagt marmorerade. Altartavlan, som tillkom 1854, är målad av G Lindblom och föreställer Kristi nedtagande från korset. Altarringen har en igensatt öppning i var sida och ansluter ej till väggen. Den är nyligen ommålad och de liggande speglarna har grönaktig marmorering och förgyllda lister. Kannelerade lisener med svart kannelyr. Nedanför predikstolen står dopfunten i trä, troligen tillverkad av Henrik Werner. Den föreställer en figur, eventuellt en apostel, som bär upp en flersidig cuppa med bevingade huvuden. Det står målat ADNC 1663. Funten kröns av ett mässingslock, som avtrappas uppåt och har gravyren: "HANS STAFFANSON : BENHTA . MÅNSDOTTER ANNO : 1678" Under orgelläktaren står en medeltida dopfont i sandsten med nyhuggen fot i kalksten. Predikstolen sitter på norra väggen. Den vilar på ett murat fundament. På korgen finns skulpturer, bl a Petrus och Johannes, som står i nischer omgivna av blomstermålade kolonner. Baldakintak med putties som håller Kristi pinoredskap. Ett urtag på baldakinens baksida tyder på en annan placering. Ritningen från 1763 visar predikstolen inritad med en hörnplacering på kyrkans södra sida och detta kan förklara urtaget. Trappa till predikstolen med dörr och gallerverk. En äldre, delvis rekonstruerad predikstol av pulpetmodell står under orgelläktaren. Den är femsidig med kannelerade speglar. I koret finns två ovala nummertavlor av gustaviansk modell, som kröns av en urna. En äldre rektangulär nummertavla omramad av blått bladverk och förgyllda blommor hänger under orgelläktaren

Vapenhusets golv är lagt med stora, släta kalkstensplattor och rester av gravhällar. Väggarna är putsade och avfärgade i brutet vitt. På alla sidor, utom den norra (kyrkans sydfasad) syns sten under putsen. Taket är av synliga, breda avlutade bjälkar med svagt fasade hörn och

takbrädor. Ovanför taket är vapenhusvinden, som används för förvaring. Från vinden kan man se det medeltida fönstret vid orgelläktaren. Porten i söder har grovt bilade plankor på insidan. Mot långhuset finns en medeltida, raksluten dörr med dekor i smidesjärn. Dekoren är gles och består av olika symboler och bågformade ornament. En liknande dörr sitter i dag i tiondeboden. Den lär tidigare ha suttit i den medeltida korportalen. I vapenhuset står några inflyttade gravvårdar och fragment av tidigkristna gravvårdar.

Sakristian inryms i tornets bottenvåning. Fernissat brädgolv med relativt breda brädor. Väggarna är putsade och avfärgade i brutet vitt. I norr och söder finns det framtaget kalkmåleri från 1400-talet eller tidigt 1500-tal. I söder är det en scen med lekar och på norra väggen en stridsscen. I söder finns en öppning markerad i putsen. Det kan röra sig om en öppning, fönster eller port, från den tiden då denna del av tornet ingick i kyrkorummet. På östra väggen härrör några sprickor i putsen troligen från en igensatt valvöppning till långhuset. Taket var tidigare valvslaget men gjordes om, troligen i samband med att man inrättade sakristian här. Nu är det ett tak med smala synliga bjälkar och breda brädor, avlutade. Högt placerat i väster finns ett kopplat, stickbågigt fönster med kraftigt järngaller på insidan. Järnklädd dörr mot långhuset med någon typ av ytbehandling. I sakristian finns ett ålderdomligt väggfast skåp och ett murat altare med träskiva.

Tornet har ingång från orgelläktaren genom en smal gång i höjd med orgelhusets överdel. I första våningen ligger golvet som en lockläkt. Väggarna består av gråstensmurverk, utom i öster där det är kalksten, troligen kyrkans medeltida västvägg. I väggen finns tre små upplagsstenar av kalksten, med oklar användning. De sitter på olika höjd. Golvet ligger högt över sakristians tak och mellan golv och tak kan man se spår av den igenmurade valvöppningen mellan sakristia och långhus. Även nästa tornvåning har kalkstensmurverk i en del av östväggen, men i övrigt har den liksom de två följande våningarna väggar av gråsten med brett utstrukna fogar. Golven är trägolv. Tornet är förstärkt med kraftiga dragjärn, i våningen närmast under klockorna på flera ställen även på bjälkarna som ligger i nord/sydlig riktning. Tornets murverk ändrar sedan karaktär på klockvåningen. Väggarna är helt putsade och årtalet 1784 är målat på putsen. Det finns två klockor, ingen automatisk lucköppning. En lucka är plåtklädd på insidan. I tornspiran finns en vinschanordning.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING

Normlösa kyrka utgör tillsammans med kyrkogården, dess omgärdning med stigluckor, tiondeboden, f d klockarbostaden och skolbyggnaderna en mycket välbevarad kyrkomiljö. Skolbyggnaderna visar även den tidigare kopplingen mellan kyrka och utbildning.

Kyrkogården

De skiftande murkonstruktionerna är mycket värdefulla ur kultur- och teknikhistorisk synvinkel. Tiondeboden är en av få medeltida tiondebodar, som är bevarade i Östergötland. Förutom våra medeltida kyrkor är den en av få bevarade medeltida stenbyggnader. Som sådan har den ett mycket högt byggnadshistoriskt värde. Dessutom har den ett mycket högt kyrkohistoriskt värde då den minner om systemet med tionde. Även den medeltida stigluckan har ett mycket högt kyrkohistoriskt värde och kopian från 1944 är mycket värdefull för den samlade miljön. Trädkransen visar på 1800-talets trädplanteringar på våra kyrkogårdar, en del av tidens parkideal. Enskilda gravvårdar har ett mycket högt kulturhistoriskt intresse, dels som exempel på olika tiders typer av gravvårdar, dels genom intressanta inskriptioner och dels genom ett lokalhistoriskt värde.

Kyrkobyggnaden

Normlösa kyrka har en mycket välbevarad tidig gustaviansk karaktär, både i exteriören och interiören. Utvändigt innebär detta ett markant, spånklätt takfall och klockformad tornhuv. Även de stickbågiga öppningarna är tidstypiska. Fönstren är visserligen ändrade men påverkar inte helhetsintrycket. Invändigt är takets valvform och planen med salkyrka där långhus och kor är lika breda tidstypiska. I Normlösa finns det detaljer som gör interiören något ålderdomligare och som kan sägas binda samman kyrkans medeltida delar med de gustavianska; läktarbröstningen, läktarkolonnerna och bänkinredningen, som delvis härstammar från 1600-talet och delvis är kopior av 1600-talsinredningen. Även trappan upp till orgelläktaren och vidare upp till torningången ger ett ålderdomligt intryck. De framtagna kalkmålningarna och medeltida fönstret visar på sambandet med den medeltida kyrkan. Delar av kyrkans murverk är medeltida och har som sådant både ett byggnadstekniskt värde och ett värde då det visar på kyrkans byggnadshistoria. Det gäller även medeltida öppningar som markerats i putsen, den medeltida sockeln, de medeltida dörrarna och inventarier. Kyrkan har flera inventarier av konstnärligt och kyrkohistoriskt värde. Det gäller bl a dopfunten av Henrik Werner, som även har ett regionalt intresse, de båda predikstolarna, Sven Nordströms orgel och epitafierna med sina rikliga texter.

Sammanfattning

- Kyrkan och kyrkogården med medeltida tiondebod och stiglucka bildar en ålderdomlig miljö med stora byggnads- och kyrkohistoriska värden
- Kyrkan har en tidig gustaviansk karaktär både exteriört och interiört. Den är ett tidigt exempel på de kyrkor som byggdes om eller nybyggdes från 1760-talet och under en period av mer än ett sekel, bl a för att kunna ta emot en ökande befolkning.
- Det medeltida murverket i tornet och sydfasaden är viktiga som jämförande material vid studiet av medeltida byggnadsteknik.
- Det medeltida kalkmåleriet, de järnbeslagna dörrarna och medeltida inventarier har även ett mycket stort konst- och kyrkohistoriskt värde.
- I kyrkans interiör har flera inslag en ålderdomlig prägel. Det gäller bl a orgelläktaren med läktarkolonner, läktartrappan och bänkinredningen.
- Av senare inventarier med stort konst- och kyrkohistoriskt värde kan även epitafier, predikstol, Sven Nordströms orgel och dopfunten av Henrik Werner nämnas.

ÖVRIGT

Aktuella skyddsformer

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt Lagen om kulturminnen 4 kap.

Normlösa kyrkomiljö, K 28, är utvärderad som kulturhistoriskt värdefull miljö i kulturminnesprogrammet för Östergötland, utgivet av länsstyrelsen i Östergötlands län 1983.

Övriga inventeringar

Sedan 2002 pågående inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser i Östergötlands län, utförs av Östergötlands länsmuseum.

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län del 1-3, Grenberger.

Prästgårdsinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands länsmuseum 1978.

Skolinventeringen i Östergötlands län, utförd av Östergötlands länsmuseum 1978.

Källor

Antikvarisk-topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet

Bebyggelseregistret – kulturhistorisk bebyggelseinformation. Riksantikvarieämbetet
www.bebyggelseregistret.raa.se

Cnatingius, Bengt, Normlösa kyrka, Linköpings stifts kyrkor, 1974

Natur Kultur, Miljöer i Östergötland, Naturvårdsplan och kulturminnesprogram, utg av
Länsstyrelsen i Östergötlands län 1983

Ridderstad, Anton, Historiskt, Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Östergötland, M-Ö,
Norrköping 1877.

Ihrfors Erik, Anteckningar utur Östergötlands äldre kyrkohäfder nu
förvarade i Wadstena landsarkiv för Kongl. Witterhets, Historie och
AntiqitetsAcademiens räkning verkställda under åren 1921-1922, Adertonde
samlingen, Wifolka Härad.

Sveriges Bebyggelse, Östergötlands län, del II, Uddevalla 1947

Manuskript till Kyrkobyggnader 1760-1860, del 5, Östergötland. Sveriges Kyrkor,
Riksantikvarieämbetet

Ullén, Marian och Ljungstedt, Sune, Östergötlands medeltida dopfuntar, Sveriges
Kyrkor, Konsthistoriskt inventarium. Stockholm 2003.

Widegren, P D, Försök till en ny beskrifning öfver Östergöthland, Andra bandet, 1828.

Östergötland, landskapets kyrkor. Red. Marian Ullén. Forskningsprojektet

Sockenkyrkorna. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2004.

Östergötlands läns kalender 1872.

Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv

Kartor

Häradsekonomisk karta 1868-77 Normlösa

Ekonomisk karta, 1948 och 1982, blad 8F 5d Normlösa

Sammanställt av Östergötlands länsmuseum i juni 2005. Den kulturhistoriska bedömningen har utförts i samverkan med Länsstyrelsen i Östergötland och Linköpings stift.

HÄNDELSELISTA

Förteckningen gör inga anspråk på att vara komplett. Den bygger enbart på nedan redovisade källor och kan i framtiden komma att revideras.

- Ä medelt. Nybyggnad. Rektangulär kyrka, utseende i övrigt okänt. Kor med absid.(BR, BC)
- Y medelt. Nybyggnad – Torn. Det nuvarande tornet byggdes med samma bredd som långhuset. Påbyggdes 1684. (BR)
- 1150-1299 Specifika inventarier. Trädörr med järnsmide. Sitter mellan vapenhus och långhus. (BR)
- o 1250 Specifika inventarier – dopfunt. Cuppa och skaft av sandsten, modern fot av kalksten. (ÖMD)
- 1250-1299 Specifika inventarier. Triumfkrucifix. (BC)
- 1500-1599 Fast inredning – predikstol. Delvis rekonstruerad 1942-43. (BR)
- 1500-1599 Arkitekturbunden utsmyckning – kalkmålning. Bl a Lyckans hjul. Målningar i tornets bottenvåning som nu är sakristia. (Ev är de från 1400-t, se kalkmåleri inventering utförd 2003 av konservator Sten Peterson) (BC)
- 1532 Specifika inventarier – kyrkklocka. Inköptes av historiska museet 1941. (ÖC 1941-09-25)
- 1633 Änring – ombyggnad. Tornet får ny spira. (BC)
- 1651 Fast inredning – bänkinredning. (BC)
- 1654 Fat inredning – läktare. (Sockenhandlingar)
- 1655 Fast inredning – predikstol. Kristus och evangelister. Skänkt av änkeprostinnan Anna Grubb. (BR)
- 1663 Specifika inventarier – dopfunt. Trädopfunt av Henrik Werner, med målat årtal. (K)
- 1665 Fast inredning – orgel, orgelverk. Organisten Simon Valentinsson, Söderköping. Enligt SvK är det den, som övertogs från Ledberg, se 1766. Tveksamt. (MT 1954-06-14))
- 1678 Specifika inventarier – dopfunt. Trädopfunt av Henrik Werner. (På funten står årtalet 1663. Årtalet 1678 står på funtens mässingslock). (BC)
- 1682 Nybyggnad. Klockstapel. (ÖC 1943-05-29)
- 1684 Ändring – ombyggnad. Tornet byggdes på. Enligt inskrift murades tornet 1633 och påmurades 1784. Allt tyder dock på att nedre delen är medeltida. (BR)

- 1701 Fast inredning – orgel, orgelverk. Reparerades av Johan Arwidsson Agerwall, Söderköping. (BC, ÖT 1954-06-14)
- 1708 Vård/underhåll – takomläggning. Pratas om åtgärder på taket, bl a sakristians tak. (Sockenhandlingar)
- 1710 Ändring. Vinkällare under sakristian. (Sockenhandlingar)
- 1710 Ändring. Nicolaus Eschelli gravhäll ställs mot väggen. Den låg tidigare framför altaret. (Sockenhandlingar)
- 1713 Ändring. Läktaren skars av över gången, då den skymde västfönstret. (Sockenhandlingar)
- 1745 Ändring – ombyggnad, fönster. Nya fönster. Fönstren görs större under läktaren vid predikstolen och tvärt emot på norra sidan och ett framme i koret. (BC; Sockenhandlingar)
- 1745 Fast inredning – läktare. Ny läktare byggdes och några år senare uppfördes ytterligare två läktare. (BC)
- 1745 Ändring – restaurering, interiör. Interiören vitmenades. (BC)
- 1747 Ändring. Valvkappans nedtagande. Gäller troligen tornets bottenvåning. (Sockenhandlingar)
- 1766-67 Rivning. Kyrkan revs förutom tornet och delar av långhusets sydmur. (BR)
- 1766-67 Nybyggnad. Kyrkan med långhus och rakslutet kor av samma bredd uppfördes i gråsten. Tornet och delar av långhusets sydmur ingår i nya kyrkan. (BR)**
- 1767 Fast inredning – läktare. Läktaren byggdes. ATA
- 1766-1768 Fast inredning – orgel, orgelverk. Orgel inköptes från Ledberg 1766 och sattes upp i kyrkan 1768 av orgelnisten Peter Palmgren. År 1828 nämns den som förfallen. (W)
- 1768 Specifika inventarier – kyrkklocka. Stora klockan gjuts om av E Fries i Jönköping (BC)
- 1784 Ändring – ombyggnad. Tornet förhöjs och får en klockformad huv. Byggmästare Lindstrand i Skänninge, "Dessin till Tornbyggnad" daterad 1783. Troligen hängs klockorna in i tornet då. 1760 nämns en klockstapel, men 1828 hängde klockorna i tornet.(BR, ÖLM, W)
- 1821 Fast inredning – predikstol. Målades i vitt och guld. (ÖC 1932-11-23)
- 1821 Vård/underhåll. Inredningen vitmålades. (SvK)
- 1842 Specifika inventarier – altartavla. Kristi nedtagande från korset, kopia av målning i Kalmar domkyrka. Målad av Gustav Lindblom. Troligen samtida med omfattningen. (BR, SvK)
- 1842 ca Fast inredning – altarring. (SvK)

- 1842 ca Fast inredning – läktare. Läktarstöden byggs in med fyrkantiga kannelerade inbyggnader med kapitäl och baser. (SvK)
- 1854 Orgel – orgelverk. Sven Nordström, Flisby. Reparerad 1954. (OI)
- 1908-1909 Ändring – ombyggnad, interiör. Rappning, målning och lagning av golvet. Kordörren förstorades, gamla dörren är bevarad. Tunnvalvet försågs med ny brädfodring, indelad i fält. Koret förstorades åt väster ca 160 cm. Möjligen efter förslag av byggmästare Johansson från Askeby. (BR, BC, ÖLM, ATA)
- 1908-1909 Fast inredning – bänkinredning. 1600-talsbänkarna revs ut och ersattes med bänkar i nygotisk stil. De gamla bänkarna användes till omläggning av golvet i koret. (ÖLM, ATA)
- 1908-1909 Ändring – ombyggnad, fönster. De gamla fönstren, som bestått av 21 smårutor med två tums spröjsar togs bort. (ÖLM, ATA)
- 1908-1909 Teknisk installation – värme. Värmeugn från Ankarsrum för 300 kr. (ÖLM)
- 1908-1909 Vård/underhåll. Tornet hade skadats av åsknedslag och förstärktes med järnkrampor. (ÖLM)
- 1908-1909 Vård/underhåll – exteriör. Rappning, trappsten av cement till kordörren, sockeln reparerades med cement. Då doldes den medeltida sockellisten av huggen kalksten. (ÖLM)
- 1926 Ändring. Nya innerdörrar. Arkitekt Erik Fant. (SvK)
- 1926 Ändring – ombyggnad exteriör. 1908 års öppning, dörrar och fönster borttagna (kan röra sig enbart om korportalen) och den gamla korportalen återställd. Gamla kordörren återinsatt. (SvK)
- 1926 Vård/underhåll – exteriör. Lagning av putsen på tornet och omkalkning med bibehållande av de vita listerna. Lagning och tjärning av spåntaken på kyrkan. (SvK)
- 1932-1933 Ändring – restaurering, interiör. Kyrkan målades. Väggarna tvättades och målades med kalkfärg, taket målades vitt, de målade listerna togs bort. Restaurering och återplacering av äldre inventarier. Målarmästare Gustav Andersson och konservator Sven Sundbaum. (BR, BC, ÖLM, SvK)
- 1932-1933 Teknisk installation – värme. (BC)
- 1932-1933 Teknisk installation – el. (BC)
- 1941 Specifika inventarier – kyrkklocka. Lillklocka av K G Bergholtz i Stockholm. (BC)
- 1942-1943 Ändring – restaurering, interiör. Det äldre kalkstensgolvet med infällda gravstenar togs fram under ett brädgolv. Trägolvet kvar i bänkarna. Det gamla taket i sakristian togs fram. Predikstolen restaurerades. Invändig ommålning i kyrkan i en gul grundton. Återställande av läktarens 1700-talsmarmorering. Det fanns en målning under från 1600-talet. Pelarnas yttre ”fodral” plockades bort. Medeltida fönster i söder togs fram och medeltida målningar togs fram. I vapenhuset togs paneltaket bort och bjälklaget togs fram, puts knackades ner från väggarna och golvet belades med stenhällar. Den järnbeslagna dörren från vapenhuset rengjordes från vit färg. (BR, BC, ÖC 1942-10-28, 1943-05-29, ÖLM, ATA)

- 1942-1943 Fast inredning – bänkinredning. Återanvändning av bänkdörrarna från 1600-talet och nytillverkning av liknande. Hela bänkraderna har restaurerats. Korbänkarna byggdes in. (BR, ÖC 1943-05-29, SvK)
- 1942-1943 Teknisk installation. Förslag från ASEA om installation av elektrisk värmeledning, belysning, orgelfläkt och klockringning. (ÖC 1942-10-02)
- 1942-1943 Ändring – tilläggsisolering. Värmeisolering av valvet. (SvK)
- 1942-1943 Ändring – ombyggnad, fönster. Antikglas sattes in i fönstren. Innanfönster. (SvK)
- 1943 Arkeologisk undersökning. Vid schaktning påträffades rester av de äldre norra och östra murarna. (ÖC 1943-05-29)
- 1950 Vård/underhåll – exteriör. Trolig putslagning och avfärgning. (SvK)
- 1954 Orgel – orgelverk. Reparerat av Börderna Moberg, Sandviken. (OI)
- 1964 ca Vård/underhåll – exteriör. Taken strukna med asfalttjära. (SvK)
- 1967-1968 Arkitekturbunden utsmyckning – kalkmålning. Målningarna i sakristian togs fram och sakristian målades om. (BC)
- 1968 Teknisk installation – värme. Elvärme installerades i sakristian. (ÖC 1968—03-21)
- 1968 Specifika inventarier – textilskåp. Nya skåp till sakristian. (BC)
- 1974 Vård/underhåll – takomläggning. Nytt spåntak på tornet. (SvK)
- 1984 Vård/underhåll – takomläggning. Nya takspån på kyrktaket, ej tornhuven. (ÖC 1984-10-03)
- 1991 Vård/underhåll – exteriör. Omputsning av tornet. (ÖLM)
- 1991 Byggnadsarkeologisk undersökning. Murverksdokumentation av delar av tornet. (ÖLM)

ATA - Antikvariskt-topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet.

BC – Cnattinius, Bengt, Normlösa kyrka, Linköpings stifts kyrkor, 1974.

BR – Bebyggelseregistret – kulturhistorisk bebyggelseinformation. Riksantikvarieämbetet
www.bebyggelseregistret.raa.se

MT – Mjölby Tidning.

K - Kyrkan

OI – Orgelinventarium, Erici, Einar och Unnerbäck, R Axel, Stockholm 1988.

Sockenhandlingar – Ihrfors Erik, Anteckningar utur Östergötlands äldre kyrkohäfder nu förvarade i Wadstena landsarkiv för Kongl. Witterhets, Historie och AntiquitetsAcademiens räkning verkställda under åren 1921-1922, Adertonde samlingen, Wifolka Härad.

SvK – Manuskript till Kyrkobyggnader 1760-1860, del 5, Östergötland. Sveriges Kyrkor, Riksantikvarieämbetet

W – Widegren, P D, Försök till en ny beskrifning öfver Östergöthland, Andra bandet, 1828.
ÖC – Östgöta Correspondenten
ÖLM – Östergötlands läns museums topografiska arkiv
ÖMD – Ullén, Marian och Ljungstedt, Sune, Östergötlands medeltida dopfuntar, Sveriges
Kyrkor, Konsthistoriskt inventarium. Stockholm 2003.
ÖT – Östgötabygdens Tidning